પાઠ- ૨ ભારતીય શિક્ષા પ્રણાલી-૨

નોંધ

રચના

૨.૦ પ્રસ્તાવના

૨.૧ અધિગમ ઉદેશ

૨.૨ સ્વતંત્ર ભારતમાં ઘટિત શિક્ષા આયોગો સમિતિઓની સંસ્તુકિર્યાં

૨.૨.૧ રાધાકૃષ્ણન આયોગ (૧૯૪૮-૪૯)

૨.૨.૨ મુદાલિયાર આયોગ (૧૯૫૨)

૨.૨.૩ મહિલા શિક્ષા પર રાષ્ટ્રીય સમિતિ (દુર્ગાબાઈ દેશમુખ સમિતિ -૧૯૫૮)

૨.૨.૪ કોઠારી આયોગ (૧૯૬૪-૬૬)

૨.૨.૫ યશપાલ સમિતિ (૧૯૯૨)

૨.૩ રાષ્ટ્રીય શિક્ષા નીતીઓ (NPEs)

૨.૩.૧ રાષ્ટ્રીય શિક્ષા નીતિ (NPE), ૧૯૮૬

૨.૩.૨ રાષ્ટ્રીય શિક્ષા નીતિ (NPE), ૧૯૯૨

૨.૩.૩ પ્રારંભિક શિક્ષણની ચિંતાઓ

૨.૪ આઠ વર્ષની આરંભ શિક્ષા પ્રણાલીની રચના

૨.૫ શાળાકીય પાઠ્યચર્ચા રૂપરેખા

૨.૫.૧ રાષ્ટ્રીય પાઠ્યચર્ચા રૂપરેખા (NCF-૨૦૦૫)

૨.૫.૨ પ્રારંભિક વિદ્યાલય પાઠ્યચર્ચાના ફલિતાર્થ

૨.૬ ચાલો આપણે ઉપર ગણતરી કરીએ

૨.૭ સંદર્ભ ગ્રંથ / થોડી ઉપયોગી ચોપડીઓ

૨.૮ અંતમાં - પાઠનો અભ્યાસ

૨.૦ પ્રસ્તાવના

પહેલા પાઠમાં આપણે પ્રાચીન ભારતમાં શિક્ષાની અવગણના અને વ્યવહાર (પ્રક્રિયા) આ ગુરુ (શિક્ષક) ની અવગણના વિશેષતાઓ અને ફરજો ના વિષયમાં ચર્ચા કરી આપણે આ પણ જાણ્યું હતું કે

નોંધ

ભારતના સ્વતંત્રા પહેલાના સમયમાં શિક્ષાનો વિકાસ કેવી રીતે થયો હતો. સ્વતંત્રતા મેળવ્યા પછી, સ્વતંત્ર રાષ્ટ્રની પહેલી પ્રથમિકતા દેશાના માટે એક એવી શિક્ષા પ્રણાલીના પરિરૂપો તૈયાર કરવા એની જરૂરિયાતો પર ઉતીર્ણ થાય. ૨૬ જાન્યુઆરી ૧૯૫૦ થી સ્વતંત્ર ભારત નું સંવિધાન લાગું થયું સમવિધાન ને અનુચ્છેદ ૪૫ માં પ્રવધાન રાખવામાં આવ્યું કે આ સરકાર નું દાયિત્વ થયુ કે સંવિધાન લાગુ થવાને ૧૦ વર્ષ ની અંદર દેશના બધા બાળકોને જ્યાસુધી તે ૧૪ વર્ષ ના થઈ જતા નથી ત્યાં સુધી મફત અને અનિવાર્ય શિક્ષણ પ્રદાન કરવામાં આવશે.

આ પાઠમાં આપણે એવા જૂદા-જૂદા આયોગો તેમજ સમિત્તિઓ નુ પઠન કરીશું જેમની નિયુક્તિ ભારત સરકાર ને શિક્ષણના જુદા-જુદા પ્રશ્નો પર વિચાર કરવા અને શૈક્ષણિક સુવિધાઓ ને સુધારવા માટે ઉપયુક્ત સંસ્તુતિયો કરવા અને ભારત માં એક પ્રભાવી શિક્ષણ પ્રણાલીની સ્થાપના કરવા માટે કરવામાં આવી. આમાં અમુક મુખ્ય ઉધોગો સમિતિઓ ને નીચે આપેલા આરેખો માં દર્શાવ્યા છે.

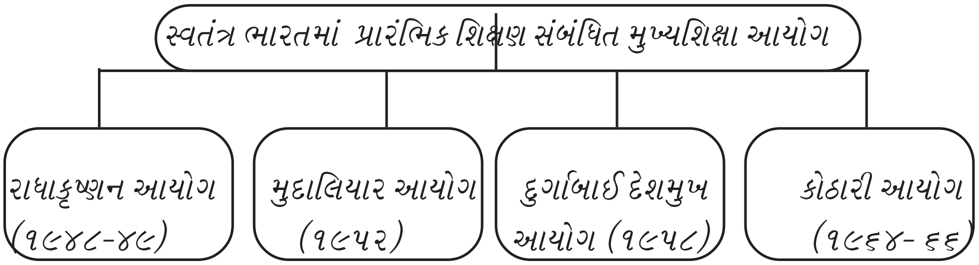

આકૃતિ -૨.૧ સ્વતંત્ર ભારતમાં પ્રારંભિક શિક્ષણ સંબંધિત મુખ્ય શિક્ષા આયોગ

તમે અનુભવ કરશો કે આ આયોગો /સમિતિ વડે આપેલી સંસ્તુતિઓનો આધુનિક ભારતમાં શૈક્ષણિક નીતિઓ રસ્તાઓ તેમજ શૈક્ષણિક વિકાસ પર પ્રત્યક્ષ પ્રભાવ પડયો આ પાઠ માં ભારતીય શિક્ષણ તેમજ વિશેષ પ્રારંભિક શિક્ષણ ની સમીક્ષા કરવામાં આવી. સમય - સમયે ભારત સરકારે શિક્ષણ ની સ્થિતિ વિશેષ કરીને પ્રારંભિક શિક્ષણની સ્થિતિ, વિશેષકરી ને પ્રારભિક શિક્ષણ ની સ્થિતિ નું પુનઃનિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું ઉદાહરણોથી ૧૯૬૮, ૧૯૮૬ તેમજ ૧૯૯૨ અને સૌથી પાછળ ઈ.સ.૨૦૦૫ મા રાષ્ટ્રીય પાઠચર્ચા રૂપરેખા (નેશનલ કરી કુલમ ફ્રેમવ કે - એન.સી.એફ) બનાવવામાં આવી આ નીતિઓનું પ્રારંભિક શિક્ષણનું પ્રચાર-પ્રસાર ઉપર ભારે હિતકારી પ્રભાવ પડ્યો આપાઠમાં આપણે આની નીતિઓનું પુનઃનિરીક્ષણ પણ કરીશું.

૨.૧ અધિગમ ઉદ્દેશ્ય

આ પાઠમાં અધ્યયન ઉપરાંત તમેઃ-

- જુદા-જુદા આયોગો કે ઐતિહાસિક મહત્વ નું વિશ્લેષણ કરી શકીશું.
- કોઠારી આયોગ દ્વારા આવી સંસ્કૃતિઓનું વિશિષ્ટ પ્રકૃતિ ની વ્યાખ્યા કરી શકીશું.
- જુદા-જુદા શિક્ષણ આયોગો વડે શાસન કાર્યક્મોની ક્ષમતાઓની પરખ કરી શકીશું.
- વર્તમાન શિક્ષણ પ્રણાલીના વિશેષ લક્ષણોને વ્યકત કરી શકશે તથા તેની વ્યાખ્યા કરી

શકશે.

- જુદી - જુદી શિક્ષણ નીતિઓ દ્વારા નિર્ધારિત વિભિન્ન શૈક્ષણિક લક્ષ્યની તેની ઉચિત દષ્ટિથી તપાસવું.
- રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિઓના યોગદાન તથા સાર્વત્રિક, પ્રાથમિક શિક્ષણ પર તેના પ્રભાવનું મૂલ્યાંકન કરવું.
- રાષ્ટ્રીય પાઠયક્રમ રૂપરેખા (Natinal Curriculum Framework - NCF - 2005) નું મૂલ્યાંકન કરી શકશે.
- રાષ્ટ્રીય પાઠયક્રમ રૂપરેખા (Natinal Curriculum Framework - NCF - 2005) ના અભ્યાસ ક્રમોની વ્યાખ્યા કરી શકશે તથા તે વિષય અંતર્ગત કાર્યનીતિના ઉપાય બતાવી શકશે તથા
- ૮ વર્ષ સુધીની પ્રાથમિક શિક્ષણ (૫ વર્ષ પ્રાથમિક તથા ૩ વર્ષ ઉચ્ચ પ્રાથમિક) ની સંરચના તથા સમાલોચનની તપાસ કરી શકશે.

નોંધ

૨.૨ સ્વતંત્ર ભારતમાં બંધારણીય શિક્ષણ આયોગ / સમિતિઓની સંસ્તુકિયાં

ભારતમાં એવા અનેક શિક્ષણ કમિશન / સમિતિઓ બની જેમણે વિવિધ ક્ષેત્રમાં શિક્ષણના વિકાસ અર્થ વિચારવિમર્શ કર્યો. તેમાં નીચે જણાવેલ કેટલાક વિભાગ/ સમિતિઓ જેમનો શિક્ષણના વિકાસમાં વિશેષ પ્રભાવ પડ્યો.

- રાધાકૃષ્ણન કમિશન (૧૯૪૮-૪૯)
- મુર્દાલિયાર કમિશન (૧૯૫૨)
- મહિલા શિક્ષણ ઉપર રાષ્ટ્રીય સમિતિ (૧૯૫૮)
- કોઠારી કમિશન (૧૯૬૪-૬૬)
- યશપાલ સમિતિ (૧૯૯૨)

૨.૨.૧ રાધાકૃષ્ણન કમિશન (૧૯૪૮-૪૯)

રાધાકૃષ્ણન કમિશન વાસ્તવમાં વિશ્વવિદ્યાલયનું સંઘટન, નિયંત્રણ, કાર્યો તથા કાર્યક્ષેત્રથી હતો. કેન્દ્રીય તથા રાજ્ય સરકારોએ તેમના સંબંધોથી આર્થિક તથા પ્રવેશ સંબંધી હતો. આ સિવાય અધ્યાપનથી પરીક્ષાઓથી પાઠ્યક્રમોથી તથા અધ્યયન સમય મર્યાદા, શિક્ષણનું, માધ્યમ તથા ભારતીય સંસ્કૃતિ, ઈતિહાસ, સાહિતાય, ભાષાઓ, દર્શન લેખ કલાઓના સંદર્ભમાં ઉચ્ચ અધ્યયનની વ્યવસ્થા સાથે પણ હતો. દેશમાં ઉચ્ચ શિક્ષણ સમનવ્ય માટે આ કમિશને વિશ્વવિદ્યાલય અનુદાન (University Grants Commuission- UGC) ના બંધારણની પરવાનગી માંગી જેની સ્થાપના તાતૃશિક ધોરણો કહેવામાં આવી પરિણામ સ્વરૂપે દેશમાં ઉચ્ચ શિક્ષણને એક નવી દિશા મળી.

આમ તો આ શિક્ષણ પદ્ધતિને પ્રારંભિક શિક્ષણ સાથે કોઈ સંબંધ ન હતો તથા તેનો પ્રાથમિક શિક્ષણના સંદર્ભમાં તથા નિર્ણય ની પ્રક્રિયામાં આવશ્યક છે. કારણ કે પ્રારંભિક શિક્ષણ

માધ્યમિક તથા ઉચ્ચ શિક્ષણ માટેનો આધાર સ્તંભ છે.

૨.૨.૨ મુદાલિયાર કમિશન (૧૯૫૨-૫૩)

નોંધ

મુદાલિયાર કમિશન વાસ્તવમાં માધ્યમિક શિક્ષણ કમિશન છે જેનું બંધારણ ભારત સરકારે ૧૯૫૨માં કર્યુ હતુ. ડૉ.લક્ષ્મણ સ્વામી મુદાલિયાર આ કમિશનના અધ્યક્ષ હતા. આ કમિશનનો ઉદેશ્યો હતો કે પ્રચલિત માધ્યમિક શિક્ષણનું મુલ્યાંકન કરવું તથા મા.શિક્ષણના ઉદેશ્યો, સંગઠન તેનો પ્રાથમિકતથા ઉચ્ચ શિક્ષણથી સંબંધ તેવા વિભિન્ન પ્રકારના માધ્યમિક વિદ્યાલયોના સહસંબંધ સંદર્ભમાં માધ્યમિક શિક્ષણનું બંધારણ તથા સંશોધન માટે ઉપાય સુચવવાના હતા.

મુદાલિયર આયોગ અધ્યાપકોની સમસ્યાઓ તથા અધ્યાપક શિક્ષણના કાર્યક્રમોનું વીશ્લેષણ કર્યુ અને અધ્યાપક શિક્ષણની બે પ્રકારની સંસ્થાઓ હોવી જોઈએ.

(૧) એક અલગ બોર્ડ અંતર્ગત પ્રાથમિક અધ્યાપકત પ્રશિક્ષિત સંસ્થાઓ જેનો ઉદેશ્યો તેના તમામ અભ્યાસીઓને પ્રશિક્ષિત કરવાનો હતો. જેમણે એસ.એલ.સી. (મૈટીકુલેશન) તથા હાયર સેકેન્ડરી કક્ષાએ ઉતીર્ણ કરી હોય. આ કાર્યક્રમ ૨ વર્ષનો હશે.

(૨) માધ્યમિક અધ્યાપક પ્રશિણ સંસ્થાઓ જે વિશ્વવિધાલયોથી માન્યતા પ્રાપ્ત કરવી તથા સંબંધિત હશે અને જેનો ઉદેશ્ય સ્થાપકોને એક વર્ષ દરમ્યાન પ્રશિક્ષિત કરવાનો હતો.

અધ્યાપક પ્રશિક્ષિાણાર્થીઓથી અપેક્ષા હતી કે એક અથવા વધુ પાઠ્યક્રમાનુસાર ક્રિયાકલાયોમાં પ્રશિક્ષિણ પ્રાપ્ત કરવાનો હતો. પ્રશિક્ષણ મહાવિદ્યાલયોથી પણ અપેક્ષિત હતું કે પોતાના સામાન્ય કાર્યના સ્વરૂપમાં રિફ્રેશર પાઠ્યક્રમો, વિશેષ વિષયોમાં નાના અને ગહન પાઠ્યક્રમો, વર્કશોપ દ્વારા પ્રાયોગિક પ્રશિક્ષણો તથા વ્યવસાયિક સમારોહનું આયોજન કરવાનું રહેશે.

અપેક્ષિત હતુ કે પ્રશિક્ષણ મહાવિદ્યાલય શિક્ષણ શાસ્ત્રના પ્રત્યેક મહત્વ પુર્ણ પક્ષ પર શંસોધન પણ કરશે અને તેને માટે પ્રત્યેક મહાવિદ્યાલયની સાથે એક પ્રાયોગિક વિદ્યાલયનું જોડાણ થશે. આવાસની સુવિધાઓ સાથે નિઃશુલ્ક પ્રશિક્ષણની ખાસ પરવાનગીની માંગણી કરી.

આ પ્રકારના અધ્યાપક પ્રાશિક્ષણ, વિશેષ રીતે સેવારત અધ્યાપકો માટે વિશેષ હિતકારી બનશે.

૨.૨.૩ મહિલા શિક્ષણ પર રાષ્ટ્રીય સમિતિ (દુર્ગાબાઈ દેશમુખ સમિતિ- ૧૯૫૮)

સ્વતંત્ર પ્રાપ્તિ પછી મહિલાઓ તથા દિકરીઓ (જે લગભગ ભારતની અડધી જનસંખ્યાને સમાન હતી) ની સમસ્યાઓ એક પ્રાથમિકતા બની. પરંતુ આપે વાંચ્યુ હશે કે પરંપરાગત રૂપે ભારતમાં દિકરીઓના શિક્ષણને નહિવત પ્રાથમિકતા અપાતી હતી. જુલાઈ ૧૯૫૭ માં યોજના અનુસાર શિક્ષણ સંબંધી પ્રરંભિક માધ્યમિક તથા પ્રૌઢ શિક્ષણે કન્યાઓની શિક્ષણ પ્રણાલી સંબંધીત પ્રશ્નોના વિભિન્ન કક્ષાએ મુલ્યાંકન કરવું તથા તપાસ કરવી કે શું વર્તમાન શિક્ષણ પ્રણાલી તેને એક ખુશ તથા અર્થપુર્ણ જીવન વ્યતિત કરવામાં સહાયક છે કે નહિ તેની એક ઉપયુક્ત સમિતિનું બંધારણ કરવું આવી મંજુરી માંગવામં આવી ૧૯૫૭ માં આયોજીત રાજ્યોની શિક્ષણ મંત્રીઓના સંમેલનમાં આ ઉપાય સુચવ્યો કે મહિલાઓનુ શિક્ષણ અંતર્ગત સંપુર્ણ પ્રશ્નોની તપાસ કરવી.

તદઉપરાંત ભારત સરકારમાં ૧૯૫૮ માં મહિલાઓમાં શિક્ષણ પર એક રાષ્ટ્રીય સમિતિનું બંધારણ કર્યુ. જેમાં અધ્યક્ષ તરીકે શ્રીમતિ દુર્ગાબાઈ દેશમુખ હતા. આ સમિતિએ પોતાના રિપોર્ટ ૧૯૫૮માં પ્રકાશિત કર્યા કુમાર અને કન્યાઓના શિક્ષણમાં સમાનતા લાવવા માટે ઉચ્ચત્તમ પ્રાથમિકતા કરવી જોઈએ અને કેન્દ્ર તથા રાજ્યો દ્વારા આ સમસ્યાઓનો સામનો કરવા માટે એક

સાહસિક તથા દઢ સંકલ્પિત નિશ્ચય પ્રયાસ કરવાનો હતો. આ સમિતિએ મિડિલ સ્કુલ સ્તર પર સહશિક્ષાની મંજુરી માંગી પરંતુ હાઈસ્કુલ કક્ષાએ કન્યાઓના શિક્ષણ માટે અલગ વિદ્યાલયની સ્થાપના કરવી એમ સુચન થયું તથા વિવિધ પાઠ્યક્રમોની પણ સંરચના કરવામાં આવી. સમિતિએ એમ પણ જણાવ્યુ કે માતાઓ, ક્રેચ (શિશુ સદન) મહિલા અધ્યાપકોના પ્રશિક્ષણ તથા પ્રૌઢ મહિલાઓની રોજગારીની સુવિધાઓની વ્યવસ્થા કરી. પરિણામ સ્વરૂપ નીતીમાં તથા વ્યવહારમાં ઘણી સુવિધાઓ પ્રાથમિક કક્ષાએ કન્યાઓના શિક્ષણ પરત્વે મહિલા અધ્યાપકોને વધુ પ્રોત્સાહન મળ્યું.

૨.૨.૪ કોઠારી કમિશન (૧૯૬૪-૬૬)

વિવિધ સમિતિઓ તથા કમિશનોની શિક્ષણ પદ્ધતિઓમાં પરિવર્તન લાવવા માટે સતત પ્રયાસો ઉપરાંત ભારત સરકારે દેશમાં શિક્ષણની પ્રગતિ શ્રેષ્ઠ ન હતી.

એવો અનુભવ હતો કે આવી વ્યાપક શિક્ષણ પ્રણાલીનું નિર્માણ કરવામાં આવે કે શિક્ષણના તમામ ક્ષેત્રમાં સુમેળ થઈ શકે. તેથી સન. ૧૯૬૪માં ભારત સરકાર ડૉ. ડી.એસ. કોઠારીની અધ્યાપકતામાં શિક્ષણ સમિતિનું બંધારણ કર્યુ જેનો ઉદેશ્ય શિક્ષણના વિકાસમાં તમામ ક્ષેત્ર માટે સિદ્ધાંતના નીતી નિયમોમાં શિક્ષણ માટે રાષ્ટ્રીય રૂપરેખા પર સરકારને સલાહ આપવાની હતી.

વિવિધ શૈક્ષણિક ક્ષેત્ર માટે જેમ કે વિદ્યાલયનું શિક્ષણ ટેકનિકલ શિક્ષણ કૃર્ષિ વિદ્યા વગેરકે કાર્યબળોનું નિર્માણ કરવું તથા વિવિધ વિશિષ્ટ સમસ્યાઓના વ્યાપક અધ્યયન માટે તથા રિપોર્ટ તૈયૈર કરવા માટે સાત કાર્ય સમુહોનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું કાર્યબળો તથા કાર્ય સમુહોના રિપોર્ટને આધારે કેટલાક મહત્વપુર્ણ મુદ્દાઓનું વિસ્તારપુર્વક મુલ્યાંકન કરવું.

કમિશનની નજરે શિક્ષણ સમારોહ પુનઃનિર્માણનું રાષ્ટ્ર નિર્માણનું તથા વિકાસમાં સરકાર સાથે લોકોની સહભાગીદારીના વિષયમાં મહત્વપુર્ણ હતું. કમિશનની આ ઈચ્છા હતી કે લોકોને રાષ્ટ્રીય વિકાસમાં ભાગીદારી બનાવવા આ કમિશનનો રિપોર્ટ શિક્ષણના લક્ષ્યને સાકાર કરવા માટે નીચેની કાર્યપ્રણાલીની રચના કરવામાં આવી.

(૧) **ઉત્પાદકતાની વૃદ્ધિ માટેનું શિક્ષણઃ**
- ક) વિજ્ઞાનને શિક્ષણ અને સંસ્કૃતિનું મુખ્ય ઘટક બનાવવું.
- ખ) સામાજિક રૂપે સામાન્ય શિક્ષણને S.U.P.W એક અભિન્ન ભાગરૂપે રાખવો.
- ગ) ઉધોગ તથા કૃષિની આવશ્યક્તાઓને પુર્ણ કરવા માટે શિક્ષણનું વ્યવસાયીકરણ.
- ઘ) વિશ્વવિદ્યાલયમાં વૈજ્ઞાનિક તથા પ્રાદ્યોગિકી શોધ તથા શિક્ષણમાં સુધાર લાવવા.

(૨) **આધુનિકરણની પ્રક્રિયાને જીવંત બનાવવા માટે શિક્ષણ.**
- ક) અધ્યાની નવી વિધિઓને અપનાવવી.
- ખ) ઈચ્છિત મુલ્યો તથા સ્વાધ્યાય જેવા અનિવાર્ય કૌશલ્યોને વિકસિત કરવા.
- ગ) સમાજના તમામ વર્ગોના વ્યક્તિઓને શિક્ષિત કરવા.
- ઘ) વૈજ્ઞાનિક શિક્ષણ અને વ્યવસાયિક શિક્ષણને ધ્યાનમાં લઈને અભ્યાસ કરશે.
- ચ) દેશમાં ઉત્કૃષ્ટતાયુક્ત વિશ્વવિદ્યાલયોની સ્થાપના.

(૩) સામાજીક તથા રાષ્ટ્રીય એકતાને પ્રોત્સાહિત કરવા માટે શિક્ષણ.
- ક) સાર્વજનિક શિક્ષણની સામુહિક વિદ્યાલય પ્રણાલી લાગુ કરવી.
- ખ) તમામ આધુનિક ભારતીય ભાષાઓનો વિકાસ.
- ગ) હિન્દીન ત્વરિત ગતિએ સમૃદ્ધ કરવાનો પ્રયાસ.

ઘ) વિદ્યાર્થીઓને સામુદાયિક જીવનમાં ભાગીદારી માટે પ્રોત્સાહિત કરવું તથા સક્ષમ બનાવવું.

(૪) રાષ્ટ્રીય મુલ્યો નિહિત (Inclusion)શિક્ષણ.

નોંધ

ક) નૈતિક સામાજિક તથા આધ્યાત્મિક મુલ્યોને સન્નિવિષ્ટ કરવી.

ખ) એવી પાઠ્યચર્યાનું નિર્માણ કરવું જેમાં વિશ્વના ધર્મોના જાણકારી આપવી.

ગ) મૌન ધ્યાન માટે વિદ્યાર્થીઓના સમુહમા બેસવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવું.

ઘ) વિદ્યાર્થીઓના સક્ષમ સામાજિક ન્યાય તથા સમાજ સેવા માટે ઉચ્ચ આદર્શ પ્રસ્તુત કરવા.

કોઠારી કમિશન રિપોર્ટ ભારતીય શિક્ષણ પ્રણાલી એક પાંડિત્યપુર્ણ સમીક્ષા છે અને આજે પણ અર્ધ શતાબ્દી વીતી જવા છતાં પણ ભારતીય ઈતિહાસમા પ્રાથમિક તથા માધ્યામિક શિક્ષણનું સર્વાધિક ગહન અધ્યયન સમજી શકાય છે.

આ કમિશનને એક સાર્વજનિક શિક્ષણની એક સામુહિક વિદ્યાલય પ્રણાલિનું સમર્થન કર્યુ જેમાં જાતિ ધર્મ તથા સામાજિક સ્થિતિ આધારિત કોઈ વિવાદ વગર તમામને નિ:શુલ્ક પ્રાથમિક શિક્ષણ આપવામાં પ્રાવધાન છે. આ કમિશને સામુહિક વિદ્યાલય પ્રણાલીને કાર્યાન્વિત કરવા માટે કેટલાક આવશ્યક ઉપાય બતાવ્યા જે નીચે પ્રમાણે છે.

- ગુણવતા યુક્ત શિક્ષણ આપવા માટે અપેક્ષિત આધારીત બંધારણ નિર્મિત કરવા માટે પ્રાથમિક શિક્ષણ આધારિત રાષ્ટ્રીય પ્રાર્વધાન જેમાં સરકારી સ્થાનીય તથા સહાયતા પ્રાપ્ત વિદ્યાલયોના સાચા સ્વરૂપમાં પાડોશી (પ્રતિવાસી) વિદ્યાલયો માં રૂપાંતરિત કરી શકાય છે.
- પ્રાથમિક સ્તર પર માતૃભાષાના માધ્યમથી તમામને નિ:શુલ્ક શિક્ષણ, માધ્યમિક સ્તર પર ક્ષેત્રીય ભાષાઓમાં શિક્ષણ આપવું અને જો કોઈ સહાયતા પ્રાપ્ત વિદ્યાલય માતૃભાષા અથવા ક્ષેત્રીય ભાષામાં કે અન્ય ભાષામાં શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરે તો તેની રાજકીય સહાયતા બંધ કરી દેવી .
- સામુહિક વિદ્યા પ્રણાલીને ૧૦ વર્ષની સમય મર્યાદામાં લાગુ કરવી તથા પ્રારંભિક ચયન પ્રક્રિયાઓ, ટ્યુશન શુલ્ક, કૌપિટેશન શિલ્ક વગેરે સમસ્યાઓનો ઉપાય માટે અનિવાર્ય ન્યુન્તમ નિયમ બનાવ્યા.
- ગુણવતા અધ્યાપક શિક્ષણ નિમ્નાનુસાર માધ્યમથી.
  - મુળ અવધારણાઓને સમજવા માટે વિષયવસ્તુ પાઠ્યક્રમ.
  - સામાન્ય/વ્યવસાયિક શિક્ષણ સંબંધિત પાઠયક્મ
  - પુન:વ્યાવસાયિક શિક્ષા માટે સમાન પાઠ્યક્રમ.
  - આયોગ તથા મુલ્યાંકનની પ્રભાવી ગતિ-વિધિ.
  - ઈન્ટરશિપ કાર્યક્રમના ભાગરૂપે અધ્યયન અભ્યાસ.
- શિક્ષણના તમામ સ્તરે અધ્યાપક શિક્ષણને સંશોધન કરવું જેથી તેનો ઉપયોગ થાય.

ગત ૫૦ વર્ષોથી ભારત આ દિશામાં કાર્યરત છે પરંતુ હજુ પણ પુર્ણ સફળતા મળી નથી. નિશ્ચિતરૂપે સુધારણાની પ્રક્રિયા ઘણી ધીમી છે.

૨.૨.૫ યશપાલ સમિતિ (૧૯૯૨)

૧૯૯૨માં ભારત સરકારે પ્રો. યશપાલની અધ્યક્ષતામાં એક રાષ્ટ્રીય સલાહકાર સમિતિની રચના કરી નું કાર્યશાળાના વિદ્યાર્થીઓ પરનો શૈક્ષણિક ભાર ઓછું કરવાના ઉપાય સૂઝાડવાનો હતો. પાઠ્યક્રમના ભારની સંપૂર્ણ રીતે અધ્યયન કર્યા પછી યશપાલ સમિતિએ દ્વારા એ નિષ્કર્ષ મળ્યો કે શાળાના વિદ્યાર્થીઓના ભારની સમસ્યા માત્ર એ નથી કે વિદ્યાલયનો પાઠ્યક્રમ ભૂલ ભરેલ છે. અથવા અધ્યાય સક્ષમ નથી, કે વિદ્યાર્થીઓ નબળા છે કે પાઠ્ય પુસ્તકો ઉપલબ્ધ નથી. પરંતુ ભણતરનો ભાર એ લીધે છે કે આપણે વાસ્તવિક યોગ્યતા / સક્ષમતાના વિકાસની તુલનામાં વિદ્યાર્થીઓની ડિગ્રી અને ટકાને મહત્વ આપીએ છીએ. જેનો સંબંધ જ્ઞાન વિસ્ફોટ (Knowledge) *તથા પકડ આપવી* (Catching up) *સંલક્ષણથી છે.*

સમિતિનો આ વિચાર રહ્યો છે કે પાઠ્યચર્યા નિર્માણ તથા પાઠ્યપુસ્તકો તૈયાર કરવાનું આ પ્રકારના વિકેન્દ્રીકરણ કરવામાં આવે કે આ પ્રક્રિયામાં, અધ્યાપક, કેળવણીકાર તથા વિશેષજ્ઞ વધુ સક્ષમતા સાથે સંચિલિત થાય. વૈજ્ઞાનિકો અને વિવિધ વિષયોના વિશેષજ્ઞોને પાઠ્યપુસ્તકના નિર્માણમાં પરામર્શકના કાર્યમાં સમિલિત કરવામાં આવે નહિ કે પુસ્તક લેખકના રૂપમાં.

સમિતિએ પ્રતિસ્પર્ધાઓ તથા વ્યક્તિગત ઉપલબ્ધિઓને પુરસ્કૃત કરતાં હતોત્સાહિત કર્યા કારણ કે તેના કારણે બાળકો હર્ષ અને આનંદ પૂર્ણ અભિગમથી વંચિત રહી જતા હોય છે. તેનાથી વિપરિત સમિતિએ સહયોગ, સામૂહિક ક્રિયાકલાપ તથા સામૂહિક ઉપલબ્ધિઓને પ્રોત્સાહિત કરવાની મંજૂરી કારણ કે તેનાથી વિદ્યાલયોમાં સહયોગષ્મક અભિગમ પ્રોત્સાહન મળતું હતું પૂર્વ બાલ્યાવસ્થા, શૈક્ષણિકમાં પ્રવેશ માટે કોઈ પરીક્ષા અથવા સાક્ષાત્કાર હોવો નહિ.

આ સિવાય સમિતિનું દઢપણે માનવું હતું કે બાળકોને રોજ ખૂબ જ ભારવાળું દફતર લાવવા માટે પણ વિવશ ન કરવા જોઈએ. પાઠ્યપુસ્તકોને વિદ્યાલયની સંપત્તિ માનવી જોઈએ જેથી વિદ્યાર્થીઓ વ્યક્તિગત પુસ્તકો ખરીદવા માટેની આવશ્યકતા ઉભી ન થાય અને રોજ પણ ન લઈ જવાં પડે. સમિતિનું મંતવ્ય હતું કે પ્રાથમિક ધોરણે વિદ્યાર્થીઓમાં ગૃહકાર્યનું દબાણ પણ ન હોવું જોઈએ. આસપાસનું નિરીક્ષણ કરે તે જ આવશ્યક છે. ઉચ્ચ પ્રાથમિક અને માધ્યમિક સ્તરે જ્યાં ગૃહકાર્યની આવશ્યકતા છે. તો તે પુસ્તક વગર થઈ શકે તેવું હોવું જોઈએ.

સમિતિ દ્વારા એ પણ ઉપાય બતાવવામાં આવ્યો હતો કે પ્રાથમિક ધોરણે તમામ વિષયોમાં અભ્યાસક્રમ તથા પાઠ્યપુસ્તકો અવધારણા પ્રમાણે હોય. સમિતિએ પ્રાથમિક સ્તરે તમામ વિષયોના પાઠ્યપુસ્તકો તથા પાઠ્ય ક્રમના વિષયમાં પોતાના વિચારો રજૂ કર્યા છે. તે પ્રમાણે ભાષા સંબંધિત પાઠ્યપુસ્તકોમાં આવશ્યક મુહાવરા કાલ્પનિક વાર્તાઓ, કવિતાઓ અને દેશના જુદા-જુદા ભાગોમાં વસતા લોકોના જીવનને પ્રતિબિંબિત કરતી વાર્તાઓને વધુ પ્રાધાન્ય આપવું જોઈએ. વિજ્ઞાનમાં પ્રયોગો અને વાસ્તવિક જીવન પર વિશ્લેષણાત્મક ચિંતન આવશ્યક હોવું જોઈએ. સામાજીક

નોંધ

નોંધ

વિજ્ઞાનના અભ્યાસક્રમમાં ઈતિહાસ અને ભૂગોળના જ્ઞાન સિવાય આપણા સામાજીક રાજનૈતિક તથા આર્થિક પ્રણાલીઓની ગતિવિધિનું દર્શન તથા તેની પ્રવિધિ આવશ્યક છે. જેથી બાળકો સામાજીક, આર્થિક વિકાસની સમસ્યા અને જરૂરિયાતોનું વિશ્લેષણ કરી શકે તેને સમજી શકે. તથા તેનું ચિતંન કરી શકે. ધોરણ - VI-VII સુધી ના ઈતિહાસના અભ્યાસક્રમમાં સ્વતંત્રતા સંગ્રામ તથા સ્વતંત્રતા પ્રાપ્તિ પછીના વિકાસ પર ભાર મૂકાવવો જોઈએ. નાગરિક શાસ્ત્રના અભ્યાસક્રમને સમસામયિક અધ્યયનથી પ્રતિસ્થાપિત કરવો જોઈએ તથા ભૂગોળના અભ્યાસક્રમને સમસામયિક યથાર્થતા સાથે જોડવો જોઈએ.

અધિગમની ગુણવત્તાને સુધારવાની દૃષ્ટિથી યશપાલ સમિતિ ઈચ્છતી હતી કે પોતાના વિદ્યાલયોની મંજૂરી માટેના માપદંડ કઠિન હોવા જોઈએ. સમિતિના આ વિચારને આવકારવો કારણ કે ગામ, ખંડ તથા જિલ્લા સ્તરે શિક્ષણ સમિતી હોવી જોઈએ જે પોતાના અધિકાર ક્ષેત્રમાં આવતી શાળાઓની યોજના અને નિરીક્ષણ થઈ પોતાનું આધિપત્ય રાખી શકે.

યશપાલ સમિતિએ પ્રાથમિક શિક્ષણ માટે નીચેના ગુણવત્તાના માપદંડો આવશ્યક ગણાવ્યા છે.

(૧) વિદ્યાલયના ગ્રેડની પ્રાપ્ત શ્રેણી

(૨) સમાજમાં જાગૃતતા

(૩) હાજરીમાં જાગૃતતા

(૪) શિક્ષણની ગુણવત્તા માનક નીચેના નિષ્કર્ષોને આધારિત હોવી આવશ્યક છે. અધ્યાપકોની તૈયારી અધ્યાયન શૈલી, શૈક્ષણિક સહાયક સામગ્રીનો ઉપયોગ વિદ્યાર્થીઓની ક્રિયાઓ તથા ભાગીદારી, વિદ્યાલયની પરીક્ષા પ્રાપ્ત ઉપલબ્ધિ, કળા, કાર્ય અનુભવ તથા શારીરિક શિક્ષણના અભ્યાસની પ્રક્રિયા, પર્યાવરણનો અનુભવ અન્ય ગતિ-વિધિઓ બાળકોનો વિવિધ અનુભવના અવસર પૂરા પાડે છે.

યશપાલ સમિતિએ એક કઠોર, પૂર્ણ તેમજ ગંભીર અધ્યાપક, શિક્ષણ કાર્યક્રમની પરવાનગી માંગી કે જે વિદ્યાલયોમાં સંતોષજનક ગુણવત્તાનો અભિગમ સુનિશ્ચિત બની શકે અને અધ્યાપક પ્રશિક્ષણાર્થીમાં સ્વ-અભિગમ અને સ્વતંત્ર ચિંતનની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવામાં સહાયક બને. આ કાર્યક્રમની સમય મર્યાદા સ્નાતક પછી એક વર્ષ અને સિનીયર / હાયર સેકન્ડરી પછી ૩ વર્ષથી મંજૂરી કરી. આ કાર્યક્રમના વિષયવસ્તુને ફરીથી સુગઠિત કરવામાં આવે જેથી શાળાકીય શિક્ષણની બદલાતી આવશ્યકતાઓ માટે તેનું ઉચિત કરી શકાય અને કેન્દ્રિત થઈ શકે.

અધ્યાપકોના સતત શિક્ષણના લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવા તથા અધ્યાપકો માટે ઉત્તમ પ્રશિક્ષણ તથા

યોગ્યતાઓની વ્યવસ્થા કરવાનું આયોજન તેમાં હતું. આ નીતિના મૂળ સિધ્ધાંતો નીચે મુજબ છે.

૨.૩ રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિઓ : (NPE)

નોંધ

આપ જાણો છો કે સ્વાતંત્ર પ્રાપ્તિ પછી શિક્ષણનો વ્યાપ્ત વધારવા માટે વિભિન્ન સમિતિઓ અને આયોગોને શિક્ષણના પુનઃ નિર્માણના વિચાર સ્ફુર્યો. આ સમિતિઓનાં નિવેદનોના આધારે સમયાંતરે રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ બનાવવામાં આવી અને તેનો અમલ કર્યો. આ નીતિઓમાં શિક્ષણના પ્રત્યેક સ્તરે વિશેષરૂપે પ્રાથમિક સ્તરે શહેર તેમજ ગામડાંઓ કે જ્યાં ભારત દેશનો મુખ્ય આધાર છે. તેના પર વિચાર વિમર્શ કરવામાં આવ્યો.

૨.૩.૧. રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ (૧૯૬૮)

પ્રથમ રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ, શિક્ષા આયોગ (૧૯૬૪-૬૬) ના આદેશ આધારિત હતી. તેની ઘોષણા ૧૯૬૮માં થઈ અને રાષ્ટ્રીય એકતા તથા બૃહદ સાંસ્કૃતિક તથા આર્થિક વિકાસનો પ્રાધાન્ય આપવા માટે "આમૂલચૂલ પુનઃરચના" અને સમાન શિક્ષણની તકોની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી. નીતિને શૈક્ષણિક વિકાસના માર્ગે પ્રેરિત કરવી જેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય ૧૪ વર્ષ સુધીનાં બાળકો માટેની આવશ્યકતા શિક્ષણનો લક્ષ્યને પૂર્ણ કરવાનો હતો. ભારતના બંધારણમાં પણ તેની જોગવાઈ છે. તદુપરાંત શિક્ષકો માટે શ્રેષ્ઠ તાલીમ તથા યોગ્યતા પ્રદાન કરવાનો પણ મુખ્ય ઉદ્દેશ હતો આનીતિનાં મુખ્ય પરિબળો નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) **મફત અને ફરજીયાત શિક્ષણ :** ૧૪ વર્ષ સુધીનાં તમામ બાળકોને મફત અને ફરજીયાત શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટેનો ગંભીર પ્રયાસ કરવો. શાળા કક્ષાએ થતા નુકશાનને દૂર કરવું અને નિશ્ચિત કરવાનું હતું કે પ્રત્યેક બાળક જે વિદ્યાલયમાં પ્રવેશ પામે છે તે નિર્ધારિત સમયમાં પાઠ્યક્રમને સફળતાપૂર્વક પૂર્ણ કરે.

(૨) **અધ્યાપકોની સ્થિતિ, પારિશ્રમિક તથા શિક્ષણ અધ્યાપકો** સમાજમાં પ્રતિષ્ઠિત સ્થાન પ્રાપ્ત કરે તથા તેની શૈક્ષણિક સુનિશ્ચિત કરે તથા સેવાકાળ અધ્યાયન શિક્ષા ઉપર ભાર આપવો.

(૩) **ભાષાઓનો વિકાસ :** ક્ષેત્રીય ભાષાઓનો વિકાસ માધ્યમિક સ્તર પર ત્રિભાષા ફોર્મ્યુલાને શ્રેષ્ઠત્તમ કાર્યાન્વિત કરવી.

(૪) **શૈક્ષણિક અવસરોનું નિર્માણ :** સામાજીક સભ્યતા (Cohesion) તથા રાષ્ટ્રીય એકતાને પ્રોત્સાહિત કરવા માટે શૈક્ષણિક અવસરોનું નિર્માણ કરવું. આ ઉદ્દેશ્યની પૂર્તિ માટે ક્ષેત્રીય અસંતુલનને સુસ્પષ્ટ કરવું તથા તમામ શાળાઓમાં વિદ્યાર્થીઓને મેરિટના આધાર સાથે પ્રવેશ સુનિશ્ચિત કરવો તથા સમાજમાં સુવિધાઓથી વંચિત લોકોના હિતોનું રક્ષણ કરવું.

આકૃતિ ૧ : એકમના નકશાનો ખ્યાલ

નોંધ

?

(૫) **સાક્ષરતા તથા પ્રૌઢ શિક્ષણનો પ્રચાર કરવો :** *સમાજમાંથી નિરંતરતાને નાબુદ કરી વ્યવસાયિક તથા ઔદ્યોગિક સંસ્થાઓના કર્મચારીઓને સાક્ષર કરી સતત શિક્ષણ આપવું. માધ્યમિક કક્ષાએ યાંત્રિક તથા વ્યવસાયિક શિક્ષાને સાચા રૂપમાં અંતિમ સ્વરૂપ આપવા માટે આવુ સંયોજન અનિવાર્ય છે.*

(૬) **પુસ્તકોનું ઉત્પાદન :** *બાળકો માટે ઊંચી ગુણવત્તાવાળા પુસ્તકોનું ઉત્પાદન કરવું અને શાળાઓ તથા મહાશાળાઓ, વિશ્વ વિદ્યાલયો માટે ઓછી કિંમતના પુસ્તકો ઉપલબ્ધ કરવા.*

(૭) **રમત-ગમત :** *વિદ્યાર્થીઓના શારીરિક તથા માનસિક વિકાસના ઉદેશ માટે રમત-ગમત વગેરેનો વિકાસ કરવો.*

(૮) **ખંડ-સમય શિક્ષણ તથા પત્રકારત્વ પાઠ્યક્રમ :** *બાળકો, વિદ્યાર્થીઓ, વિદ્યાર્થીનીઓ, અધ્યાપકો તથા કર્મચારીઓ માટે મોટા પ્રમાણમાં ખંડ સમય શિક્ષણ તથા પત્રકારત્વ અભ્યાસક્રમોનો વિકાસ કરવો જે પૂર્ણ સમયના અભ્યાસક્રમ જેવો જ હોય.*

લગભગ બે દાયકાથી દેશના શિક્ષણને આ રીતની દિશા મળી, ધીમે પરંતુ સતત પ્રગતિ થઈ જેમાં બહુ બધા નવીન કાર્યક્રમ તથા પધ્ધતિઓની શરૂઆત કરી. રાષ્ટ્રીય એકતાના સંદર્ભમાં આની સમીક્ષા પણ થઈ.

૨.૩.૨. રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ (NPE), ૧૯૮૬ :

આ નીતિની વિશિષ્ટતા રાષ્ટ્રીય એકતા પર વધુ મહત્વ આપવું તથા અભ્યાસ ચર્ચાના દસ મહત્વના ભાગ છે. રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ પ્રણાલીને અહિંયા રાષ્ટ્રીય અભ્યાસક્રમની રૂપરેખા પર આધારિત છે તે રીતે જોવામાં આવે જેમાં એક સામાન્ય મહત્વનું અંગ તથા અન્ય ઘટકો જે સામાન્ય સાર તત્વના અંતર્ગત ભારતનાં સ્વતંત્રતા સંગ્રામ આંદોલન, ઈતિહાસ, સંવિધાનિક જવાબદારી તથા અન્ય વિષયવસ્તુ જે રાષ્ટ્રીય ઓળખ માટે સુચક છે. આ વસ્તુ તથા વિષય તંત્રોમાં સમાયેલછે તથા એવી રીતે કલ્પના કરેલ છે, જેથી તેભારતની સર્વનિષ્ઠ સાંસ્કૃતિક ધરોહર, સમતાવાદિતા, લોકતંત્ર તથા ધર્મનિરપેક્ષતા, લિંગ-સમયના પર્યાવરણનું સંરક્ષણ, સામાજિક અવરોધોને હટાવવા અલ્પ સંબંધિક પરિવારનું જતન, વૈજ્ઞાનિક સમજણ અથવા પ્રાકૃતિક વગેરે મૂલ્યોને પ્રોત્સાહિત કરવા.

દરેક શૈક્ષણિક કાર્યક્રમોને ધર્મ-નિરપેક્ષ મૂલ્યો સાથે શરૂ કરવા માટે પ્રસ્થાપિત કર્યા. સમાનતાને પ્રોત્સાહિત કરવા માટે એ જરૂરી હતું કે બધાને સમાન અવસર મળે, ફક્ત પહોંચ અથવા અભિગમની દષ્ટિથી જ નહી, પરંતુ સફળતાના દરેક શિખરોની દષ્ટિથી પણ આના સિવાય બધાના અંદરથી સમાનતાનો બોધ અભ્યાસક્રમની ચર્ચાથી ઉદ્દભવવો અપેક્ષિત હતો. એવું આયોજન હતું કે સામાજિક રીત-રિવાજના માધ્યમથી તથા જન્મના સંયોગથી સંચાલિત/ઉદ્દભવેલ પૂર્વગ્રહો

તથા માનસિકતાને દૂર કરવી.

આ નીતિના મુખ્ય લક્ષણોમાં નીચેના સામેલ છે.

(૧) સામાન્ય શૈક્ષણિક સંરચના

(૨) દસ મુખ્ય તત્ત્વોના સાથે રાષ્ટ્રીય અભ્યાસક્મ રૂપરેખા

(૩) બધા જ માટે સમાન શૈક્ષણિક તક

(૪) પ્રૌઢ શિક્ષણને પ્રોત્સાહન

(૫) શિક્ષણમાં વૈજ્ઞાનિક તથા ઔદ્યોગિક વિકાસનો ઉપયોગ

(૬) ઓપરેશન બ્લેક બોર્ડ UEE માટે

(૭) અભિગમના નિમ્ન સ્તર

(૮) ગતિ આધારિત નવોદય વિદ્યાલય

(૯) શિક્ષણનું વ્યવસાયીકરણ

(૧૦) અધ્યાપકોની સ્થિતીને ઉપર લાવવી.

(૧૧) સામાજિક, આર્થિક, સાંસ્કૃતિક તથા વાતાવરણીય મામલોમાં બોધ ઉદ્દભવ કરવો.

(૧૨) શિક્ષણમાં જવાબદારી

આ નિતીએ સાર્વત્રિક પ્રારંભિક શિક્ષણને એક મજબુત આધાર આપ્યો. અને બહુ બધા કાર્યક્મો જે શરૂ કરાયા તે રાષ્ટ્રીય રીતે મહત્વના હતા. તરત જ ૧૯૯૨ માં આ નિતીમાં સંબોધન થયું , જેમાં ઉચ્ચ લક્ષ્યોને પ્રાપ્ત કરવા ફરીથી તેનું નિર્ધારણ થયું.

નોંધ

૨.૩.૩. પ્રારંભિક શિક્ષણ સંબંધિત સરોકાર

અલગ-અલય શૈક્ષણિક મુદ્દાઓ સંબંધિત સંસ્થાઓ, ખાસ કરીને પ્રારંભિક શિક્ષણ સંબંધિત આયોગો અને રાષ્ટ્રીય નીતિઓથી જે મળેલ છે તે નીચે પ્રમાણે છે.

- ઓછી નોંધણી : પ્રાથમિક શાળાઓમાં કુલ પ્રવેશ નોંધાતી બહુ ઓછી લાગી. ખાસ કરીને શાળાની બહારના છોકરાઓ શાળાએ મોટા અંતરના લીધે અને ભૌતિક સુવિધાઓના અભાવથી શાળામાં જતા ન હતા.
- વચ્ચેથી શાળા છોડી જનાર વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા વધારે હતી. બાળકો અલગ-અલગ કારણથી શાળા છોડી દેતા હતા. ખાસ કરીને કામ અને પૈસાની કમાઈ માટે ખાસ કરીને

નોંધ

છોકરીઓને શાળા છોડીને જવાનો દર ઊંચો હતો અને તેના માતા-પિતા તેમને ઘર સંભાળવા માટે મજબુર કરતા હતા.

- ઓછી ગુણવત્તાવાળા શિક્ષકોને કારણે ગામડાના બાળકો ગુણવત્તા સભર શિક્ષણથી વંચિત રહી જતા હતા. વર્તમાન સમયમાં ગુણવત્તા સભર શિક્ષકોની સંખ્યા વધી છે. કારણ કે સરકાર તથા સ્વાયત સમૂહોના પ્રયાસોથી ગ્રામીણ અધ્યાપકોની વ્યાવસાયિક તાલીમમાં સુધારો લાવી શકાય.
- ગ્રામીણ વિદ્યાલયો માટે વધારાના અધ્યાપકોની પ્રાપ્તિ માટે રાજ્યના દિશા નિર્દેશોને કારણે મુશ્કેલી પડતી હતી કારણ કે તે અંતગર્ત ઉચ્ચ વિદ્યાર્થી અધ્યાપકને જ સ્વીકૃતિ મળતી હતી.
- શિક્ષણની ગુણવત્તા નીચલા સ્તરની હોવાને કારણે સફળ વિદ્યાર્થીઓની ગુણવત્તા અસંતોષજનક હોય છે.
- પૂર્વ પ્રાથમિક તથા પ્રારંભિક વિદ્યાલયોમાં નેતૃત્વને મજબૂત બનાવવાની આવશ્યકતા છે આ કાર્ય વધુમાં વધુ અધ્યાપકોને વ્યાવસાયિક પ્રશિક્ષણ અને પુનઃ શિક્ષણ આપવાથી કરી શકાય છે. જેમાં મુખ્ય અધ્યાપક અને તાલીમાર્થીનો પણ સમાવેશ થાય છે.
- વર્તમાન પરીક્ષા પ્રણાલીને સતત તથા વ્યાપક પ્રણાલીથી બદલવી.
- અસમાનતા - લૈંગિક વિષમતા, શહેરી - ગ્રામીણ વિષમતા, ક્ષેત્રીય વિષમતા વગેરે.
- સૂચના સંચાર પૌદ્યોગિકી પ્રત્યે સકારાત્મક મનોવૃત્તિનું નિર્માણ.

૨.૪ આઠ વર્ષીય પ્રારંભિક શિક્ષા પ્રણાલીની સંરચના શૈક્ષણિક સંરચનાઃ

એક સત્યતા સ્વીકારવી રહી છે કે દેશના મોટા ભાગમાં એક જેવી શૈક્ષણિક સંરચના બનાવવી લાભદાયી હશે અને અંતિમ ઉદેશ્ય ૧૦+૨+૩ પ્રણાલી અનુસાર જેમાં બે વર્ષની સીનિયર સેન્ડરી અવસ્થા જે સ્થાનીય પરિસ્થિતિ પ્રમાણે વિદ્યાલયો, મહાવિદ્યાલયો માં હોઈ શકે છે.

શિક્ષણ ની રાષ્ટ્રીય પ્રણાલી અનુસાર, કોઠારી કમિશને સૂચવ્યું છે કે ૧૦+૨+૩ અનુસાર સામાન્ય શૈક્ષણિક સંચચના પર લાગૂ કરેલ છે. વિદ્યાલયી શિક્ષણને એક સમાન સંરચના મુજબ સંપૂર્ણ દેશામાં અપનાવેલું છે. કેટલાક રાજ્યોમાં વિવિધતા છે. જેમ કે પ્રાથમિક વિદ્યાલયમાં ધોરણની સંખ્યા કેટલી છે ? પ્રથમ વર્ષના પ્રવેશ સમયેવિદ્યાર્થી સંખ્યા કેટલી હોવી જોઈએ ? શિક્ષણનું માધ્યમ સાર્વજનિક પરીક્ષા , હિન્દી અને અંગ્રેજી નો અભ્યાસ એ ૩વર્ષના અધ્યાપન દિવસ, શૈક્ષણિક ક્ષેત્ર, રજાઓનો સમય આર્થિક વ્યવસ્થા વગેરે...

પ્રાથમિક અવસ્થા અંતર્ગત પ્રાથમિક તથા ઉચ્ચ પ્રાથમિક કે મધ્યમ અવસ્થા હોય છે. ૧૦ વર્ષનું આયોજન આ પ્રમાણે છેઃ પ્રારંભિક સ્તરે ૫ વર્ષ નું પ્રાથમિક શિક્ષણ તથા ૩વર્ષનું ઉચ્ચ પ્રાથમિક તદ ઉપરાંત વર્ષનું ઉચ્ચ વિદ્યાલય હોય છે.

નીચે દર્શાવેલ કોષ્ટકમાં કેટલાક રાજ્યોની શાળા વ્યવસ્થાનું વિભાજન દર્શાવેલ છે :

કોષ્ટકઃ- ૧ ભારતમાં શાળાકીય શિક્ષણપ્રણાલીનું માળખું

શાળાનો પ્રકાર	પૂર્વ-પ્રાથમિક	નિમ્ન પ્રાથમિક	ઉચ્ચ-પ્રાથમિક	માધ્યમિક	ઉચ્ચત્તર માધ્યમિક
ધોરણ	નર્સરી LKG/UKG	ધોરણ-૧ થી ૫ વર્ષ	ધોરણ ૬ થી ૮	ધો ૯ થી ૧૦ સુધી	ધોરણ-૧૧ થી ૧૨
સમય	૨ વર્ષ	૫ વર્ષ	૩ વર્ષ	૨ વર્ષ	૨ વર્ષ
ઉંમર	૩ થી ૬ વર્ષ	૬ થી ૧૧ વર્ષ	૧૧થી ૧૪ વર્ષ	૧૪થી ૧૬ વર્ષ	૧૬ થી ૧૮ વર્ષ

નોંધ

પૂર્વ પ્રાથમિક ભારત શિક્ષણની સામાન્ય સંરચનામાં પ્રાથમિક શિક્ષણ બાળકોના અભિગમના આધાર પર નિર્ભર કરે છે જેનો નર્સરી, કિન્ડરગાર્ડન તથા ઉચ્ચ કિન્ડર ગાર્ડનમાં વિભાજીત કરી શકાય છે. આ અવસ્થામાં બાળકોને ઔપચારિક વિદ્યાલય જીવનથી બાળકોને પરિચિત કરી શકાય છે. તે સિવાય તેમાં લેખન પઠન જેવા કૌશલ્યોના વિકાસ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે.

નિમ્ન પ્રાથમિક : એક બાળક ઉચ્ચ કિન્ડરગાર્ડન પાસ કાર્ય બાદ અથવા સીધો કોઈ પ્રાથમિક વિદ્યાલયમાં પ્રવેશ મેળવે છે. નિમ્ન પ્રાથમિક સ્તર પર વિદ્યાર્થી વિવિધ વિષય થી પરીચિત થાય છે. પ્રાથમિક વિદ્યાલયમાં પાઠ્યક્રમમાં સામાન્ય શિક્ષા પર ભાર મૂકવામાં આવે છે. જેમાં પાયાનું જ્ઞાન વાંચવું તથા અંક ગણિત નો સમાવેશ થાય છે. તથા ઈતિહાસ નાગરિકશાસ્ત્ર તથા ભૂગોળ, પર્યાવરણ અને વિજ્ઞાનનો સમાવેશ થાય છે. અમુક રાજ્યોમાં આ અવસ્થા ૧ થી ૪ સુધીની હોય છે. નિમ્ન પ્રાથમિક સ્તરે આકક્ષાનું માધ્યમ માતૃભાષા હોય છે. જો કે હિન્દી અથવા કોઈ અન્ય ક્ષેત્રીય ભાષા હશે.

ઉચ્ચ પ્રાથમિક સ્તરે આ સ્તર પર કક્ષા ૬ થી ૮ સુધી ભણવાવાળા બાળકો આવે છે. ઉચ્ચ પ્રાથમિક સ્તરથી બીજી ભાષાઓ અંગ્રેજી/હિન્દી (જો હિન્દી માતૃભાષા ન હોય તો લાગૂ કરી શકાય.) ધોરણ પાંચ પછી અંગ્રેજી ભાષાને અમલમાં મૂકી શકાય.

૨.૫ શાળાકીય પાઠ્યક્રમ રૂપરેખા

કોઈપણ રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ પ્રણાલી સામાન્ય પાઠ્યક્રમ પ્રણાલી કર આધારિત હોય છે. જેનું પરિરૂપ રાષ્ટ્રીય આવશ્યકતાઓ અને અપેક્ષાઓને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવે છે. ભારત માં વિભિન્ન નીતિઓને ધ્યાનમા રાખતાં સમય-સમય પર રાષ્ટ્રીય પાઠયક્રમ રૂપરેખા નું પરિરૂપ તૈયાર કરી દીધું છે અને દેશભરમાં લાગૂ કરી દીધેલ છે. ત્યારબાદ તેની રૂપરેખાના રાષ્ટ્રીય લક્ષ્યને ધ્યાનમાં રાખીને સમીક્ષા કરેલ છે.અહી આપણે નવીનતમ રાષ્ટ્રીય પાઠ્યક્રમ રૂપરેખા (NCF-2005) જે વર્તમાન સમયમાં લાગૂ થઈ ગયેલ છે તેની સમીક્ષા કરીશું.

નોંધ

૨.૫.૧ રાષ્ટ્રીય પાઠયક્રમ રૂપરેખા(NCF- 2005)

રાષ્ટ્રીય પાઠ્યક્રમ રૂપરેખા, ૨૦૦૫ ને એક રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ પ્રણાલીનો વિકાસ કરવાના સાધનના રૂપમાં શિક્ષણ નીતિ પ્રોગ્રામ ઓફ એક્શન (POA) મે ૧૪ વર્ષ સુધી બાળકોને પ્રગતિશીલ બનાવવાના હેતુ તથા વિદ્યાલયી શિક્ષણમાં સાર્થક સુધાર લાવવાની દષ્ટિથી એક બાળ કેન્દ્રિત આભિગમ પર વિચાર કર્યો હતો. (પી.ઓ.એ.પ્ર.૭૭)

રાષ્ટ્રીય પાઠ્યક્રમ રૂપરેખાની કલ્પના શિક્ષણ પ્રણાલીને આધુનિક બનાવવાની દષ્ટીથી કરેલ હતી. રાષ્ટ્રીય પાઠ્યક્રમ રૂપરેખા ૨૦૦૫ મુદાલિયર કમિશન, ૧૯૫૨ તથા કોઠારી કમિશન ૧૯૬૬ અનુસંધાને તથા રાષ્ટ્રીય પાઠ્યક્રમ રૂપરેખા ૧૯૭૫, ૧૯૮૮ તા ૨૦૦૫ ના પુન : અવલોકન તથા પુનઃ નિરીક્ષણ કરે છે. તેના નિર્માણમાં સન ૧૯૯૩ માં પ્રકાશિત રિપોર્ટ, લર્નિંગ (ભાર વગરનું ભણતર) તથા રાષ્ટ્રીય શિક્ષણનીતિ, ૧૯૮૬ થી પર્યાપ્ત સહાયતા આપેલ છે. આ નીતિઓ તથા યશપાલ સમિતિની અનુસંસ્થાઓ પર વિચાર કર્યા બાદ એક નવા સંશોધિત રાષ્ટ્રીય પાઠ્યચર્ચા રૂપરેખાની ૨૦૦૫ માં રચના કરવામાં આવી. જે બધા જ દેશોમાં લાગૂ કરવામાં આવે છે. રાષ્ટ્રીય પાઠ્યક્રમ રૂપરેખા ૨૦૦૫ બાળકો પર પાઠ્યક્રમ ભાર વગરના ભણતરનો વિચાર કરે છે. એક એવી રૂપરેખા જેમાં પોતાના જ્ઞાનની રચના કરી શકાય છે. એક સારા સર્જનાત્મક તથા સુખદ અધિગમની અનુભૂતિ હોઈ શેક.સંશોધિત રાષ્ટ્રીય પાઠ્યક્રમ રૂપરેખાના પ્રમુખ લક્ષણ નીચે પ્રમાણે છેઃ

નિર્દેશક સિધ્ધાંત :

પાઠ્યક્રમ બાળકોને માટે સમાવેશી તથા એક સાર્થક અનુભવ બનાવવા માટે રષ્ટ્રીય પાઠયક્રમ રૂપરેખામાં પ્રયાસ કરવામાં આવે છે. જે ભવિષ્ય માં વિભિન્ન આયામો તથા સમિતિઓ દ્વારા અનુશાસિત કરવામાં આવ્યા હતા. રાષ્ટ્રીય પાઠયચર્ચા રૂપરેખા ચાર નિર્દેશક સિધ્ધાંતો પર આધારિત છે.

ક) વિદ્યાલય બહાર જ્ઞાનને સંબંધિત કરે છે.

ખ) સુનિશ્ચિત કરવું કે વિદ્યાથી ગોખણપટ્ટી થી દુર રહે.

ગ) પાઠ્યપુસ્તકોને એવા બનાવવાં કે વિદ્યાર્થી પાઠ્ય પુસ્તકના માધ્યમથી વિકાસ કરે.

ઘ) પરીક્ષાઓને વધુ સરળ બનાવો

રાષ્ટ્રીય પાઠ્યક્રમ રૂપરેખા આ બોધની આલોચના કરે છે. બાળક જ્ઞાનને ગ્રહણ કરે છે.

વિદ્યાલયમાં શીખેલ જ્ઞાનને બાહ્ય ઘટનાઓ સાથે જોડીને પોતાના અનુભવોના આધાર પર આપને શબ્દો માં પ્રશ્નો પૂછવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવાના રહેશે, માત્ર યાદ રાખવા માટે નહિ.

આ દર્શાવે છે કે આપને સાથી વિદ્યાર્થી, અધ્યાપકો, નાના મોટા વ્યક્તિઓથી અન્યક્રિયા કરવાથી ઘણો સારો અભિગમ ખૂલી જાય છે. જેથી અનુભવ દ્વારા બાળકો પાઠ્યપુસ્તકો સિવાય વેબસાઈટ પરથી જ્ઞાન મેળવે, સ્વાનુભવ, ઘર, પુસ્તકાલય થી જ્ઞાન મેળવે. વિદ્યાર્થી ચિંતન કરે અને જ્ઞાનનો વિકાસ કરે.

રાષ્ટ્રીય પાઠ્યક્રમ રૂપરેખામાં ભાષાઓ ગણિત,પ્રાકૃતિક,વિજ્ઞાન તથા સામાજીક વિજ્ઞાનને શીખે. આ વાતને મહત્વપૂર્ણ માનવું કે ભાષા તમામ વિષયો માટે અનિવાર્ય છે. કારણ કે પઠન,લેખન ,શ્રવણ તથા તમામ વિષયોમાં યોગદાન આપે છે ભાષા તો મૂળ છે.

અંગ્રેજી, ગણિત તથા વિજ્ઞાન ત્રણ કેન્દ્રિય વિષયો છે. જેમાં ઘણાં બાળકો (૫૦% જેટલા) નાપાસ થાય છે પ્રારંભિક શિક્ષણ પ્રણાલી ની આ સૌથી મોટી ઉણપ છે રાષ્ટ્રીય પાઠ્યક્રમ રૂપરેખા આ વિષયને સંબોધિત કરે છે. "વિજ્ઞાન અધ્યાપન" પર ના અભ્યાસક્રમને મહત્વ અપાય છે. વિદ્યાલયોમાં પુસ્તકાલયો, પ્રયોગશાળા કાર્યશાળાને સુધારવાની આવશ્યકતા છે. જેથી બાહ્ય પરીક્ષાઓમાં ભાર ઓછો કરતી પ્રવૃત્તિઓને વેગ આપી શકાય જનસમાજ

પ્રાપ્ત આંકડાઓનો ઉપયોગ કરતાં કોમ્પ્યુટર ના આધારિત પ્રયોગો ની આવશ્યકતા છે.

ગણિત અભિગમ દ્વારા બાળકોની ચિંતન કરવાથી તથા તર્ક શક્તિને સમયચર્યાઓનું નિર્માણ તથા તેનું સમાધાન યોગ્ય બની શકે પર્યાવરણ શિક્ષણ પ્રત્યેક વિષયનો મુદો હોવો જોઈએ રાષ્ટ્રીય પાઠક્રમ રૂપરેખા માં સામાજીક વિજ્ઞાન નું અધ્યયન નબળા વર્ગોમાં પરિપ્રેક્ષ્ય માં આપવું જોઈએ જેમાં લિંગિક ન્યાય તથા જતજાતીય અને દલિત તેમજ અલ્પસંખ્યા માટે મૂલવી શકાય.

નોંધ

૨.૫.૨ પ્રારંભિક વિદ્યાલય પાઠ્યચર્ચાના નિહિતાર્થ

શૈક્ષણિક પરિપ્રેક્ષ્યથી પાઠ્યક્રમમાં જોવો મળતા આ પરીવર્ધનો સ્વરૂપ તથા બીજી શિક્ષણ ના અધિકાર (R.T.E) ની બાધા રાજ્યો માં લાગુ કરવાના કારણે દસ્તાવેજ આમારા ધ્યાનને “કાર્ય અને શિક્ષા” ની તરફ કાર્યક્રમમ કરે છે. કાર્ય ને જ્ઞાન ના એક નવા સા તથા પરિવર્ધનના મુજબના રૂપ માં દેખાવ્યું જોઈએ જોડે લાંકતાંત્રિક વ્યવસ્થા માટે અનિવાર્ય છે. કાર્ય ના સંબંધ અમારા કારણ કે આર્થિક સંપદા ઓર સંસ્કૃતિ ના આ મહત્વપુણ સ્રોત ને કક્ષા થી જોડીનેપ્રમાણ સુધી થી કામમા લઈ શકાય.

આમાં પાઠ્યચર્ચા શૈક્ષણિક ઉપકરણ સ્થળ આ અધિગમ અંત પર પણ આ કરવામાં આવી છે જેમાં પાઠ્યપુસ્તક, પુસ્તકાલય શૈક્ષણિક તથા પ્રયોગશાળા સમાવેશ કરેલ છે. તેમાં સામગ્રીની બહુલતા આવશ્યક્તા ભાર દેવામાં આવે છે. તેમનાથી વધારે વિદ્યાલય સ્તર પર શૈક્ષણિક યોજના તથા નેતૃત્વની સંયોજના કરવામાં આવી છે. આથી તેની ગુણવત્તા સુધારી શકાય તથા તેને ધ્યાનમાં લઈ શકાય.

રાષ્ટ્રીય પાઠ્યચર્ચા રૂપરેખા ૨૦૦૦ ને પૂનરાવલોકન અથવા પુ:નિરીક્ષણ વિશેષતાનાં બાળકો ને પાઠ્યચર્ચાના ભારને સંબોધિત કરવાની દષ્ટ્રી ની સંસ્થા કરવામાં આવ્યું હતું. પશપાલ સમિતિની સમસ્યા પર વિચાર કર્યો એને વિશ્લેષણનું અને પાયાથી આનું ઉદગમમુલ અમારી વ્યવસ્થામાં નિમિત એવી ધારણા ના છે કે અમારી વીલકારી ને જ્ઞાનમાની છે આ અહેવાલમાં જેનું શિર્ષક છે. વીલકારી ને જ્ઞાનમાની છે. આ અહેવાલમાં જેનું વાર્ષિક છે. Larning withamt Barden ભારમૂક્ત અભિગમ સમિતિ ને સંકેત આયો કે વિદ્યાલય માં અભિગમે સુખદ અનુભવ નથી.

બની શકશે તથા સુધી અમે બાળકોના પ્રત્યે આપણી આ ધારણ ને નહિ બાબત કે જ્ઞાન પ્રાધ્યાપક છે અને આ પરંપરા થી આગળ નહી વધે જેનાથી પાઠ્યપુસ્તકની પરીક્ષા પર આધાર માનવામાં આવે છે. દરેક ચીજ ને ભણાવવાનો મનોવેગ એટલા માટે ઉત્પન થાય છે કે કારણ કે અમારે બાળકોને સ્વયંમ ને સુઝનાત્મક સહજ પ્રવૃત્તિ અને એમના પોતાના અનુભવ થી જ્ઞાન સૂજ કરવાની યોગ્યતામાં અમારો વિશ્વાસ નથી હોતો. કાર્ય કરે જેથી બાળકો પોતાની પ્રતિભાનું શોધ કરી પોતાની શારિરિક તથા બૌધ્ધિક ક્ષમતા ઓને સંપૂર્ણ રૂપ કરી શકે એક જિમ્મેદાર નાગરીક ના રૂપમાં કાર્યકરી શકવા માટે જેમાં આધ્યતા ની વિભિન્ન આવશ્યક્તાઓને સમપોષિત કરવામાં આવે. અધ્યાપક સ્વયયતા તથા સ્વતંત્રતા અનિવાર્ય છે.

આવા અધ્યાપક શિક્ષણ કાર્યક્રમોના દબાવ અહીં વાતો પર હોવું જોઈએ. જ્ઞાનના સુજન માં અધ્યાઓનું સક્રીય સહભાગીત્ત્વ અભિગમ નું સાચો સાહિત્ય સંદર્ભ જ્ઞાન નિર્માણમાં એક સુસાધ્ય રૂપમાં અધ્યાપકની ભૂમિકા અધ્યાપક શિક્ષણ ના જ્ઞાનની બહુવિષયક

(Mnitdisciplinary) પ્રકૃતિ સૈધ્ધાંતિક તથા વ્યવહારીક નું એકી કરણ એક સમીક્ષાત્મક પરિપ્રેક્ષ્ય માં સમકાલીન સમાજ નો મુદ્દો તથા મામલાની સાથે સંલગ્નતા.

નોંધ

આ સંદર્ભ માં અધ્યાપક શિક્ષણની ભાષા ઓની કેન્દ્રીયતા અને અધ્યાપકોને ના સંવ્રતીકરણ ને બનાવવા એક એકીકૃત પ્રતિરૂપ મહત્વપૂણ થઈ જાય છે પાઠ્યચર્ચા રૂપરેખા ૨૦૦૫ માં સ્કૂલ પધ્ધતિ પરીવર્તન લાવવા માટે સેવાકાલીન અધ્યાપક શિક્ષણ ને કેટલિસ્ટ (ઉત્તપ્રેરક) ના રૂપમાં દેખાય છે.

રાષ્ટ્રીય પાઠ્યચર્ચા રૂપરેખા ૨૦૦૫ તથા એન.સી.ઈ.ટી દ્વારા તૈયાર કરવામાં અભ્યાસક્રમ વિભિન્ન રાજ્યો માટે એમને પાઠ્યચર્ચા પાઠયક્રમો તથા નવી પાઠ્ય પુસ્તકો ના નવીનીકરણ માટે માર્ગદર્શન દસ્તાવેજનું કાર્ય કરી શકે છે એમના આધાર પર એન.સી.ઈ.ટી સામાન્ય માનક સુનુશ્ચિત કરવા માટે એમને એક ઉપકરણ ના રૂપમાં સ્વીકારે છે.

૨.૬ સારાંશ

સ્વતંત્રતા પ્રત્યેત બાદ ગઠિત વિભિન્ન શિક્ષણ આયોગો તથા ચર્ચા બાદ અમને એની સમીક્ષા અને એના પર પ્રણાલી તથા ઉત્પતિ થયા વિકાસ ના વિષયમાં જાણ્યું કે રાધાકૃષ્ણ ના આયોગ તથા કોઠારી આયોગની ભલામણો એ દેશને કેવી સામાન્ય શિક્ષણના વિકાસ ની તથા યશપાલ પ્રારંભિક શિક્ષણ માં આવે છે.

૨.૭ સંદર્ભ, અન્ય ઉપયોગી પુસ્તકો

- Aggarwal, J.C., (1985), Development and Planning of Modern Education, Vani Educational Books, New Delhi.
- Aggarwal, J.C., (1993), Landmarks in the History of Modern Indian Education. Vikas Publishing House Pvt. Ltd. New Delhi.
- Chaube, S.P., (1988), History and Problems of Indian Education, (Second Edition) Vinod Pustak Mandir, Agra, UP.
- Rawat, P.L., History of Indian Education Agra, UP, Ram Prasad and Sons.
- Safaya, R.N., (1983), Current Problems in Indian Education, Delhi, 9th Edition, Dhanpat Rai & Sons.
- Saikia, Siddheswar, (1998), History of Education in India, Mani Manik Prakash

- Sharma, R.N., History and Problems of Education in India, Delhi, Surjeet Publications.
- http://www.indiatogether.org/2004/jul/edu-kothari.htm http://59.163.61.3:8080/gratestshowtexfile.do?page_id=user_image&user_image_id=775
- http://www.dise.in/Downloads/Use%20of%20Dise%20Data/Ajay%20Deshpande,Sayan%20Mitra.pdf
- http://www.create-rpc.org/pdf_documents/India_CAR.pdf
- http://www.archive.org/stream/annualreportofsu19541955virg/annualreportofsu19541955virg_djvu.txt

૨.૮ ઈકાઈ અભ્યાસ

૧) સન ૧૯૮૫ માં એક નવી રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ ની આવશ્યકતા કેમ અનુભવ કરવામાં આવી.

૨) કોઠારી આયોગનું ગઠણ કેમ કરવામાં આવ્યું ? કોઠારી આયોગ ની કોઈપણ ચાર મુખ્ય ભલામણો ની ચર્ચા કરો

૩) અધ્યાપક શિક્ષણ સેવા સંબધીત કેટલીક વિશિષ્ટ અનુસંસ્થાઓ ની વ્યાખ્યો કરો.

૪) ભારત માં પ્રારંભિક શિક્ષણ નો મુખ્ય મુદ્દો ક્યો છે ?

૫) વર્તમાન શિક્ષણ નીતિના વિશેષ લક્ષણો ને વ્યક્ત કરો તથા એની વ્યાખ્યા પણ કરો

૬) રાષ્ટ્રીય પાઠ્યચર્ચા રૂપરેખા ૨૦૦૫ ના એમની ઔસીત્ય (સૈગતતા) ની દ્રષ્ટિ થી મૂલ્યાંકન કરો

૭) આઠ વર્ષીય પ્રારંભિક શિક્ષણ ની સંરચના સમીક્ષાત્મક મૂલ્યાંકન કરો દેશભરમાં સંરચનામાં એકરૂપતાલ સુજાવ આપો.